چەمكی نامۆبوون لای ماركس

Alienation

ئەریك فرۆم

وەرگێڕانی لەفارسییەوە: ئارام جەمال

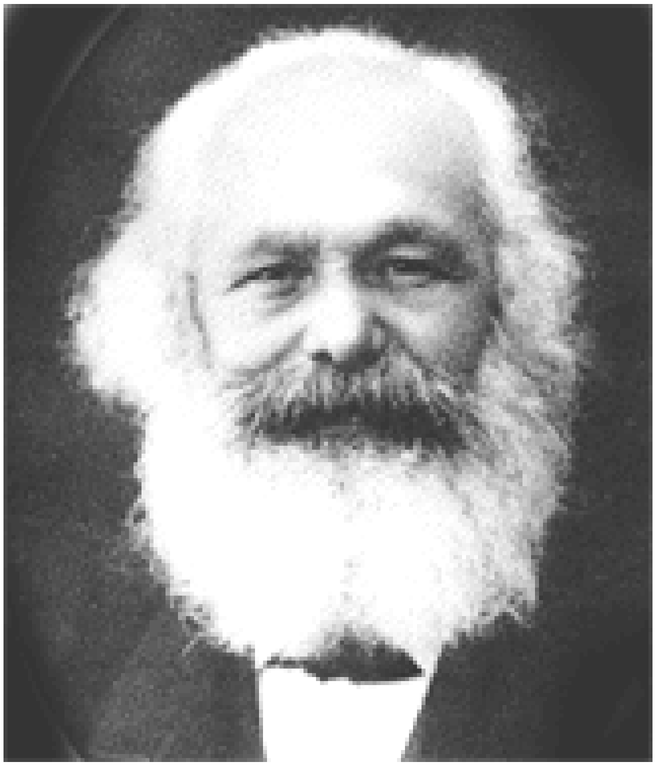

بەبێ تێگەیشتن لەچەمكی نەفیكردنەوەی "بەرهەمهێنان" – واتە نامۆبوون– مەحاڵە بتوانین لەچەمكی مرۆڤی چالاكو بەرهەمهێن تێبگەین، كەبەهۆی هێزە خودییەكانیەوە پەی بەدنیای بابەتی دەباتو لەخۆی دەگرێت.

ماركس پێیوایە مێژووی مرۆڤ لەرووی جۆرەوە مێژووی گەشەسەندنی مرۆڤە، لەهەمانكاتدا، مێژووی زیاتربوونی نامۆبوونیشە. چەمكی سۆشیالیزم لای ماركس بریتیە لەرزگاربوون لەنامۆییو گەڕانەوەی مرۆڤە بۆ خودی خۆیو بەدیهێنانو سەلماندنی خۆیەتی.

نامۆبوون (یاخود"دامالین) (Estrangement) لای ماركس، بەومانایە دێت، كەمرۆڤ لەپرۆسەی پەیبردن بەجیهان، خۆی وەك هێزێكی چالاك نابینێتەوە، بەڵكو خودی جیهان خۆیو (سروشت، خەڵكانی دیو مرۆڤ بۆ خۆشی) هێشتا نامۆكەری مرۆڤن. ئەو شتانەی مرۆڤ خۆی دروستیكردوون بەسەریەوەنو لەدژین. نامۆبوون لەرووی جەوهەرەوە نواندنێكی خراپی جیهانو خودە، وەكئەوەی خود لەبارێكی جیابوونەوەدا بێت لەگەڵ بابەتدا.

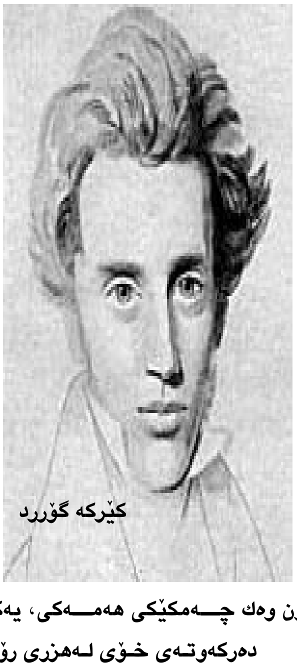

نامۆبوون وەك چەمكێكی هەمەكی، یەكەمین دەركەوتەی خۆی لەهزری رۆژئاوادا

لەچەمكی سەردەمی كۆنی بتپەرستیدا بینی[1]. كرۆكی ئەوەی پێغەمبەران پێیاندەگوت "بتپەرستی" ئەوە نییە مرۆڤ لەجیاتی تاكەخودایەك چوویێت چەند خودایەكی پەرستبێت، بەڵكو مەسەلەكە لەوەدایە كەبتەكان خۆیان دروستكراوی دەستەكانی مرۆڤن. ئەوان شتنو مرۆڤ لەبەردەمیاندا كڕنووش دەباتو دەیانپەرستێت. ئەو شتانە دەپەرستێت كەخودی خۆی خوڵقاندونی. بەمەش، مرۆڤ خۆی دەكاتە شتو خۆیو تایبەتمەندییەكانی ژیانیشی دادەبەزێنێتە سەر ئاستی ئەو شتانەی كەدروستكراوی خۆین. هەروەها لەبری ئەوەی خۆی بەتاكێكی خوڵقێنەری ئەو شتانە بزانێت، كەچی دێت، تەنها، لەڕێگەی پەرستنی بتەكانەوە بەردەوامی بەپەیوەندی خۆی لەگەڵ خۆیدا دەدات.

بەمجۆرە، مرۆڤ هێزەكانی ژیانو سەرچاوەی وزەكانی لێدادەماڵرێتو تەنها بەهۆی ملكەچكردنێكی ناڕاستەوخۆیەوە بۆ ئەو ژیانەی لەبتەكاندا بەرجەستەبووە، دەتوانێت پەیوەندی لەگەڵ خۆیدا ببەستێت[2].

سەردەمی كۆن بەمجۆرە باس لەبێگیانیو بەتاڵیی بتپەرستن دەكات: "ئەو چاوانەی هەیانە نابینن‌و ئەو گوێیانەی هەیانە نابیستن" تاد. مرۆڤ چەندێك هێزەكانی خۆی ببەخشێتە بتەكان ئەوەندەش داماوو وابەستەتر دەبێت، بەڕادەیەك كەمرۆڤ ناتوانێت تەنها بەشێكی كەمی ئەو شتانەش بگێڕێتەوە كەلەبنەڕەتدا هەر خودی خۆیەتی. ڕەنگە بتەكان پەیكەرێكی خودا، دەوڵەت، كڵێسا، تاكەكەس یان پادشایەك بن. هەروەها بتپەرستی بەبەردەوامی بابەتەكانی خۆی دەگۆڕێتو تەنیا لەو شكڵو شێوانەدا نەماوەتەوە كەبتەكە تێیدا مانایەكی ئایینی لەخۆگرتووە. بتپەرستی هەمیشە بریتییە لەپەرستنی ئەو شتەی كەمرۆڤ هێزە داهێنەرەكانی خۆی پێدەبەخشێتو دەچێتە ژێر ركێفییەوە، لەبری ئەوەی خەریكی كارێكی داهێنەرانەی خۆی بێت.

دیارترین شێوەی نامۆیی، لەناو شێوە جیاوازەكاندا، نامۆیی زمانە. كاتێك هەستی خۆم بەوشەیەك دەردەبڕم، بۆ نموونە كەدەڵێم "خۆشم دەوێیت" مەبەست لێی دەربڕینی ئەو هەستە راستەقینەیەیە كەلەبوونی مندایە، ئەوە تینوتاوی ئەوینی منە، لەكاتێكدا وشەی "ئەوین" رەمزە بۆ بوونی دیاردەی ئەوین، بەڵام دوای ئەوەی وەك وشە دەردكێندرێت، بەدوای ئەوەدا دەچێت، وەك وشە، ژیانی تایبەتی خۆی هەبێت:

ئەوەیە دەبێتە راستییەك. من هەندێکجار دەکەومە ژێر کاریگەریی وەهمێکەوەو دەڵێم گوتنی وشە هاوشانی پیادەکردنە، بەڵام دوای وشەکە ئەوەم بۆ دەردەکەوێت کەجگە لەو بیرۆکەیەی وشەکە دەریبڕیوە هەست بەهیچ شتێکی تر نەکەم.

نامۆیی لەزماندا، ئاڵۆزییە سەراپاگیرەکەی چەمکی نامۆبوون نیشاندەدات. زمان لەمەزنترین دەستکەوتەکانی مرۆڤە. هەربۆیە کارێکی زۆر گەمژانەیە پێمانوابێت دەتوانین لەرێگەی وازهێنانمانەوە لەقسەکردن خۆمان لەنامۆبوون بپارێزین. بەڵام دەبێت بەردەوامیش لەمەترسییەکانی وشە درکێندراوەکان ئاگاداربین، چونکە دەبنە هەڕەشەیەك ئەگەر بکەونە بواری پراکتیکی زیندووەوە،. ئەم شتە بۆ دەستکەوتەکانی تری مرۆڤیش هەر راستە: بیرو هزرەکان، هونەر یاخود هەر شتێکی تر لەلایەن مرۆڤەوە دروستکرابێت. ئەوانە مرۆڤ دروستیکردون و بەچەند ئامرازێکی یارمەتیدەری گرنگن بۆ ژیانی مرۆڤ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەر یەکێك لەوانە تەڵەو داوێکن و لەخشتنەبەرن بۆ تێکەڵاوکردنی شتەکان بەژیان، یان تێکەڵکردنی پراکتیك لەگەڵ بەرهەمگەلی دروستکراودا، هەروەها تێکەڵکردنی هەستکردن لەگەڵ خۆبەدەستەوەدان و ملکەچی.

هەریەك لەبیریارانی سەدەی هەژدەو نۆزدە، بەهۆی تەشەنەسەندنی دڵڕەقی و بەتاڵی و مردنیەوە سەردەمەکەیان داوەتە بەر رەخنەی توند. بەڵام وەك دەبینین بەردی بناغەی بیرکردنەوەی"گۆتە" بریتییە لەچەمکی "رادەی بەرهەمهێنان" کەلەهزری سبینۆزاو هیگڵ و تەنانەت مارکسیشدا جێگایەکی سەنتەرئامێزی گرتووە، گۆتە دەڵێت" خواییبوون لەناو شتی زیندوودا چالاکە نەك لەناو شتی مردوودا. لەناو ئەو شتەی کەناتەواوەو گەشەکردووە، نەك لەشتی تەواوو کۆتاییهاتودا . لێرەدا دەشێت ئەوە شرۆڤە بکەین کەبۆچی ئاوەز (Reason) لەڕەوتی خۆیدا بەرەو بەخوابوون، تەنیا لەگەڵ ئەو شتانەدا سەروکاری هەیە کەگەشەکردوو زیندوو گیاندارن، لەکاتێکدا دەبینین زیرەکی(Intellect) تەنیاو تەنیا، لەگەڵ دیاردەی تەواوبوو کۆتاییهاتوودا مامەڵە دەکات[٣].

هەمان رەخنەمان لای " شیلەر" و " فیختە" و دواتر لای هیگڵ و مارکسیش بەرچاو دەکەوێت، کەڕەخنەیەکی گشتییە لەسەردەمەکەی خۆیان، ئەویش لەوەدا کەڕاستی بەبێ سۆزەو "سۆزیش بەبێ راستییە"[٤].

فەلسەفەی بوونخوازی هەر لە" کیرکگاردەوە "– هەروەك پول تلیچ دەڵێت– لەبناغەدا جوڵانەوەیەکی یاخیگەرانەیەو زیاتر لەسەد ساڵە دژی پرۆژەی تێکدان و شێواندنی ئینسانیەتی ئینسانە لەکۆمەڵگەی پشەسازیدا".

چەمکی نامۆبوون، بەزمانە نائایینیەکەی هاوواتای" گوناهە"، واتە وازهێنانی مرۆڤە لەخۆی و دەستبەرداربوونیەتی لەخوا لەناخی خۆیدا.

هیگڵ یەکەمین بیریار بوو چەمکی نامۆبوونی دەوڵەمەند کرد، بەتایبەتی ئەوکاتەی مێژووی مرۆڤی، لەیەککاتدا، بەمێژووی نامۆبوون (Entfremdung)ی مرۆڤ لەقەڵەمدا. هیگڵ لەکتێبی "فەلسەفەی مێژوو"دا دەنووسێت: "ئەوەی ئاوەز خۆی بۆ دەکوتێت بەدیهێنانی بۆچوون و ئەندێشەکانێتی، بەڵام لەمیانەی راپەڕاندنی ئەم کارەدا، خودی ئەم ئامانجە لەڕوانینیدا لەبیردەکات و شانازی بەنامۆبوونەوە دەکات کەلەجەوهەریدایەو خۆی پێوە دەنازێ"[٥].

ژمارکسیش وەك هیگڵ پێیوایە چەمکی نامۆبوون لەسەر بناغەی جیاوازی نێوان بوون و جەوهەر وەستاوە، ئەویش لەسەر بناغەی ئەو راستییەی کەبوونی مرۆڤ بەجەوهەری خۆی نامۆیە، مرۆڤ ئەوە نییە کەلەناخی خۆیدا شاردراوەتەوە، یاخود بەمانایەکی دی، مرۆڤ ئەوە نییە کەدەبێت ببێت، هەربۆیە دەبێت تەنها ببێتەئەوەی کەدەتوانێت ببێت.

مارکس پێیوایە دیاردەی نامۆبوون خۆی لەبواری کارو دابەشبوونی کاردا نیشاندەدات. کار بەلای مارکسەوە پەیوەندییەکی چوست و چالاکانەی مرۆڤە لەگەڵ سروشتداو خوڵقاندنی جیهانێکی نوێیە، لەوانەش خوڵقاندتی خودی مرۆڤ خۆیەتی. (چالاکییە هزریی و عەقڵییەکان بەلای مارکسەوە، هەمیشە کارەو وەك چالاکییەکی پیشەیی و هونەریی دایاندەنێت). بەڵام مارکس پێیوایە لەگەڵ گەشەسەندنی موڵکداریێتی تایبەتی و دابەشبوونی کاردا، کار تایبەتمەندێتی خۆی وەك نیشاندەرێکی هێزە مرۆییەکان لەدەستدەدات، بەجۆرێك هەریەك لەکارو بەرهەمی کار بوونێکی سەربەخۆیان دەبێت لەمرۆڤو خواست و ئیرادەو پرۆژەکانی " ئەو شتەی بەهۆی کارەوە دەخوڵقێت/ واتە بەرهەمهاتووەکەی/ ئێستا بەکائینێکی نامۆبووی وەك کار خۆیدا هەڵدەشاخێتەوەو

لەبەردەم بەرهەمهێنەرەکەدا خۆی وەك هێزێکی سەربەخۆ دەردەخات. بەرهەمی کار ئەو برە کارەیە کەخۆی لەبابەتێکدا بەرجەستە دەکات و گۆڕاوە بۆ شتێکی ماددیی: کەواتە بەرهەم بریتیە لەبابەتبوونی کار"(٦).

کار لەوەبۆتەوە ببێتە بەشێك لەسروشتی کرێکار، چونکە گۆڕاوە بۆ کارێکی نامۆکراو"، هەروەها چیدی کرێکار خودی خۆی لەچوارچێوەی کارەکەیدا بەدەستناهێنێت، بەڵکو خۆی نەفیدەکاتەوەو تەنانەت هەست بەبێزاری دەکات زیاتر لەوەی وەك کائینێکی سروشتی بێت. هەروەها بەشێوەیەکی سەربەستانە پەرە بەوزەکانی گیان و جەستەی خۆی نادات، بەڵکو لەڕووی فیزیکییەوە پەرپووت و لەڕووی مەعنەویشەوە کەوتوو دەبێت. لەو حاڵەدا کرێکارەکە تەنها لەکاتی پشوودا هەست بەبوونی خۆی دەکات و وادەزانێ لەماڵی خۆیدایەتی، دەنا ئەم هەستەی لەکاتی کارکردندا ونکردووە(٧).

سپینۆزا

بەمجۆرە، لەپرۆسەی بەرهەمهێناندا پەیوەندی کرێکار بەچالاکییەوە " وەك شتێکی نامۆکراو لێینزیکدەبێتەوە، نەك وەك شتێکی پەیوەندیدار بەوەوە. واتە وەك چالاکییەك لەشێوەی ئازارێکی " خراپ" دا بێت، وەك هێزێك لەحاڵەتی چۆکداداندا، وەك ئەفراندنێك لەشێوەی خەساندندا "(٨).

بەمچەشنە مرۆڤ کاتێك لەخۆی نامۆ دەبێت بەرهەمی کارەکەشی لەبەرامبەریدا "نامۆ" دەبێت و دەستی خۆی بەسەر ئەودا دەگرێت. ئەو پەیوەندییەش لەیەککاتدا پەیوەندییە بەجیهانی هەستپێکراوی دەرەوەو شتە سروشتیەکان، وەك جیهانێکی نەیارو بێگانە"(٩).

مارکس پێداگریی لەسەر دووخاڵ دەکات:

١- لەڕەوتی گەشەکردنی کاردا، بەتایبەتی لەژێرسایەی هەلومەرجی پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریدا، مرۆڤ لەبەردەم هێزە داهێنەرەکانی خۆیدا نامۆدەبێت.

٢- بابەتەکانی کارەکەی دەبنە چەند شتێکی نامۆو، لەدوا ئاکامدا، دەستدەگرن بەسەریداو دەبنە هێزێکی سەربەخۆ لەبەهەمهێنەرەکە. " تەنها کرێکارە دەکەوێتە خزمەتی رەوتی بەرهەمهێنانەوە، نەك رەوتی بەرهەمهێنانەکە بکەوێتە خزمەتی ئەوەوە"(١٠).

تێگەیشتنێکی نادروست لەسەر ئەم خاڵەی مارکس هەیەو تەنانەت لەنێو سۆشیالیستەکانیشدا باوە، ئەویش ئەوەیە گوایە مارکس تەنیا لەسەر چەوساندنەوەی ئابوورییانەی کرێکار دواوەو پێیوایە بەشی کرێکار لەبەرهەمهێناندا بەئەندازەی پێویست نییە، یان ئەوەی کەپێویستە بەرهەمهێنان بە قازانجەکەشیەوە، لەجیاتی سەرمایەدار، بدرێت بەکرێکار.

بەڵام هەروەك پێشتر ئاماژەمان پێدا، دەوڵەتیش وەك سەرمایەدارێك - وەك لەسۆڤێتدا هەیە- جێگەی رەخنەی مارکسە، چونکە ئەویش هەرهێندەی سەرمایەدارێك رەفزی

هیگڵ

موڵکدارێتی تایبەتی دەکاتەوە. بایەخی سەرەکی مارکس یەکسانیکردنی داهات نییە، ئەوەندەی رزگارکردنی مرۆڤە لەوجۆرە کارانەی کەماهیەتی مرۆڤ دەشێوێنن، دەیگۆڕن بەشت و دەیکەنە کۆیلەی شتەکان.

مارکسیش هەروەك " کیرکگارد" خوازیاری ئازادی تاك بووە وەك کائینێك: چونکە رەخنەی مارکس لەکۆمەڵگەی سەرمایەداری ئاڕاستەی شێوەی دابەشکردنی داهاتەکان نەکراوەتەوە، بەڵکو دژی شێوەی بەرهەمهێنان و نابوودکردنی تاك و کۆیلایەتی مرۆڤ بووە- جاچ سەرمایەدار یان کرێکار بێت- بەڵام نەك بەهۆی سەرمایەدارییەوە، بەڵکو بەهۆی ئەو شمەك و هەلومەرجانەوە کەئەو شتانەیان تێدا بەرهەمدێت.

مارکس لەوەش زیاتر دەڕوات و دەڵێت: لەکاری نامۆنەبوودا، مرۆڤ تەنها خۆی وەك تاکێك بەدیناهێنێت، بەڵکو خۆی وەك کائینێکی چلۆنایەتیش دەبینێتەوە. مارکس - وەك هیگڵ و زۆرێك لەخاوەن بیرانی تری سەردەمی رۆشنگەریی-

پێیوایە تاك نوێنەری جۆرە (النوع). واتە تاك بەلایەوە نوێنەرایەتی مرۆڤایەتی و سروشتی گەردوونیانەی مرۆڤ دەکات. گەشەکردنی مرۆڤ بەرەو بەرجەستەکردنی مرۆییانەی هەمەلایەنە دەچێت، هەروەها لەپرۆسەی گەشەکردنی کاردا " مرۆڤ تەنها بەشێوەیەکی عەقلانیانەی رووت، یان بەو شێوەیەی لەهۆشدا دیارە، خۆی بەرهەم نەهێناوەتەوە، بەڵکو بەشێوەیەکی چالاك و لەمانایەکی واقیعیدا، رەنگدانەوەی خۆی بەسەر ئەو جیهانەدا دەبینێتەوە کەخۆی دروستیکردووە. هەروەها کاری بەنامۆکراو تەنها بابەتە بەرهەمهاتووەکە لەمرۆڤ ناسێنێتەوە، بەڵکو وەك کائینێکی واقیعی ژیانە جۆرەکییەکەی و بابەتییە واقیعیەکەشی لێوەردەگرێتەوە، ئەمە جگە لەوەی ئەو سیفەتانەشی ناهێڵێت کە لەگیانەوەران جیایدەکاتەوە، بەجۆرێك جەستە ئۆرگانییەکەی و سروشتیشی لێدەسەنرێتەوە. بەو پێیەی کاری نامۆبوو ژیانی جۆرەکیانەی مرۆڤ دەگۆڕێت بۆ ئامرازێکی بوونی ماددی، بەهەمانشێوە ئەو هۆشیارییەی کەمرۆڤ لەجۆرەکەی خۆی وەریدەگرێت، بەهۆی نامۆبوونەوە، دەگۆڕێت بۆ شتێك کە لەگەڵ ئەودا ژیانی جۆرەکی لادەبێتە ئامراز"[11].

هەروەك پێشتر روونمکردەوە، مارکس بڕوایوابوو نامۆبوونی کار، سەرەڕای ئەوەی لەتەواوی مێژوودا هەبووە، بەڵام لەسیستمی سەرمایەداریدا دەگاتە ترۆپکی خۆی و چینی کرێکار دەبێتە نامۆترین چین. ئەو بۆچونەش پشت بەو بیرۆکەیە دەبەستێت کەکرێکار بەهۆی ئەوەی بەشداری لەبەڕێوەبردنی کارەکەدا ناکات و وەك بەشێکی پاشکۆی ئەو ماکینەیە بەکاردێت کەخۆی بەکاریدەهێنێت: هەربۆیە وابەستەیی کرێکار بۆ سەرمایە دەگۆڕێت بۆ شت. بەمجۆرە مارکس بەو ئەنجامە دەگات کە(رزگاربوونی کۆمەڵگە لەچنگی موڵکدارێتی تایبەتی و کۆیلایەتی، شێوەیەکی سیاسی بەخۆوە دەگرێت کەخۆی لەرزگاربوونی کرێکاراندا دەبینێتەوە، بەڵام ئەمە بەو مانایە نایەت کەئەم رزگارییە تەنیا بۆ کرێکارانە، بەڵکو ئەمە رزگاری هەموو مرۆڤایەتی لەخۆیدا کۆدەکاتەوە، چونکە هەموو کۆیلایەتی مرۆڤایەتی سەرچاوەی لەپەیوەندی نێوان کرێکارو بەرهەمهێنانەوە گرتووەو سەرجەم پەیوەندییەکانی کۆیلایەتی تەنها چەند ئاڵوگۆڕو ئەنجامێکی ئەو پەیوەندییەن"[12].

دیسانەوە پێویستە جەخت لەسەر ئەوە بکرێتەوە کەمەبەستی مارکس لەڕزگاری کرێکاران تەنیا بەچینی کرێکارەوە نەوەستاوەتەوە، بەڵکو سەرتاپای رزگاریی مرۆڤایەتی لەخۆدەگرێت، ئەویش بەهۆی سازدانەوەی ئەو چالاکییانەی کەمایەی نامۆنەبوون و ئازادییە بۆ هەموو مرۆڤایەتی، ئەو کۆمەڵگەیەی لەبری مرۆڤ، بەرهەمهێنانی شتەکان، تێیدا ئامانجەو بوونی مرۆڤ وەك (شتێکی ئیفلیج و سەیرو شاز) تێیدا نەفیدەکرێتەوە، بۆئەوەی ببێتە کائینێکی مرۆییانەی گەشەسەندوو لەهەموو روویەکەوە"[13].

لەلایەکی ترەوە تێڕوانینی مارکس بۆ بەرهەمی کاری بەنامۆکراو، لەیەکێك لەو خاڵە زۆر سەرەکیانەی " سەرمایە"دا گوزارشتی لێکراوەو برەوی پێدراوە کەمارکس بە"بتکردنی کالا" ناوزەدی دەکات. بەرهەمهێنانی سەرمایەداری پەیوەندییەکانی نێوان تاکەکانیش دەگۆڕێتە سەر جۆرێك لەسروشتی شتەکان، ئەو گۆڕانەش لەهەمانکاتدا سروشتی کالا لەپرۆسەی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریدا پیشاندەدات. "دەشێت لەڕووەکانی تری شێوازی بەرهەمهێناندا کرێکار هەبێت هەوڵی تێرکردنی زیاتری بەها خودییە باوەکانی خۆی بدات، نەك ئەوەی سامانی ماددیی بۆ دابینکردنی ئەو پێویستییانە بێت گەشە بەکرێکار دەدەن. کتومت، هەرچۆن مرۆڤ لەئاییندا گیرۆدەی بەرهەمەکانی دەماغی خۆیەتی، بەهەمان شێوە لەبەرهەمهێنانی سەرمایەداریشدا کرێکارە کە دەبێتە بەندەی بەرهەمە دروستکراوەکانی هەردوو دەستی خۆی[14]. "ئامێرەکان لەگەڵ لاوازیی مرۆڤدا گونجاون، بۆ ئەوەی مرۆڤی لاواز بکەنە ئامێرێك"[15].

هەتا هاتووە نامۆبوونی کار، بەبەراورد لەگەڵ سەروبەندگەلی کاری پیشەیی و مانیفاکتۆرەدا، رووی لەزیادبوون بووە لەبەرهەمهێنانی مرۆڤدا. "لەپیشەی دەستی و مانیفاکیۆرەدا ئەوە کرێکارە ئامراز بەکاردەهێنێت، بەڵام لەکارگەدا ئەوە ئامێرە مرۆڤ هەڵدەسوڕێنێت. چونکە لەکارگەدا جووڵەی ئامێرەکانی کارکردن پێشیدەکەون و ئەو ناچار دەکەن بەوەی دوای جووڵەکانی ئامێرەکە بکەوێت. بەڵام لەمانیفاکتۆرەدا کرێکارەکە دەبێتە بەشێك لەمیکانیزمەیەکی زیندوو، بەڵام لەکارگەی پیشەسازیدا میکانیزمێکی بێگیان و مردوومان هەیەو سەربەخۆیە لەکرێکارەکەو تەنها ئەوەندەی بۆ دەهێڵێتەوە وەك پاشکۆو کلکێکی زیندووی لێبکات[16].

بۆ ئەوەی لەکارل مارکس تێبگەین، زۆر گرنگە ئەوە ببینین کەچۆن چەمکی نامۆبوون هەمووکات تەوەرەیەکی سەرەکی بووە لەبیری مارکسی" لاو" کەدەکاتە مارکسی سەردەمی نووسینی "دەستنووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان"و مارکسی "پیر" واتە مارکسی خاوەن کتێبی "سەرمایە". بەدەر لەبەڵگەکانی پێشوو، ئەم دوو بڕگەیەی خوارەوە، کەیەکەمیان لە" دەستنووسەکان"ەو ئەویتریشیان لە"سەرمایە"وە وەرگیراوە، ئەو بەردەوامییە زیاتر رونبکەنەوە: "ئەو حەقیقەتە زۆر بەسانایی ئەوە دەگەیەنێت کەئەو شتەی بەهۆی کارەوە بەرهەمدێت، واتە بەرهەمهاتووی ئەوە، ئێستا لەبەرامبەر کاردا وەك کائینێکی نامۆ، وەك هێزێکی سەربەخۆ لەبەرهەمهێنەر دەردەکەوێت. بەرهەمی دروستکراوی دەستی کار، ئەو کارەیە کە لەبابەتدا بەرجەستەبووەو بۆتە شتێکی ماددیی: ئەو بەرهەمە بریتییە لەبابەتبوونی کار. راپەراندنی کارەکەش، دیسانەوە بەبابەتبوونەوەکەیە بۆی. هەربۆیە ئەنجامدانی کار، لەمەیدانی ئابووری سیاسیدا وەك مایەپوچکردنێکی کرێکار وایە، وەك بابەتبوونە لەشێوەی ونبوون و کۆیلایەتیدا بۆ بابەتەکە، هەروەها وەك داگیرکردنێکە لەشێوەی نامۆبووندا[١٧].

مارکس لەکتێبی "سەرمایە"شدا ئەمەی نوسیوە: " لەسیستمی سەرمایەداریدا، هەموو ئەو ڕێگەیانەی گەشە بەبەرهەمهێنانی کاری کۆمەڵایەتی دەدەن لەسەر شانی تاکە کرێکار تەواو دەبێت، هەروەها سەرجەم ئەو ئامرازانەی گەشە بەبەرهەمهێنان دەدەن بۆخۆیان دەبنە ئامرازێك بۆ باڵادەستی و چەساندنەوەی بەرهەمهێنەران. ئەمەش کرێکار دەشێوێنێت و دەیکاتە پارچەیەك لەمرۆڤ و دایدەبەزێنێتە ئاستێکی نزمترو دەیکاتە پاشکۆیەکی ئامێرو لەپاڵیدا هەموو ئەوەشی لەکارەکەیدا بەجوانی ماوەتەوە وێرانیدەکات ئەویش بەوەی کارەکەی دەکاتە رەنجێکی قێزەون[١٨].

جارێکی تر، کاریگەریی موڵکداریێتی تایبەتی (دیارە مەبەست لەموڵکداریێتی ئەو شتانە نییە کەبۆ بەکارهێنان تەرخانکراون، بەڵکو مەبەست لەو سەرمایەیە کەکار بەکرێ دەگرێت) لەڕووە نامۆکەرەکەیدا، لەعەقڵی مارکسی لاودا بەڕوونی دیارە کەدەنووسێت:" هەتا ئێستا موڵکداریێتی تایبەتی زادەو ئەنجامێکی پێویست بووە بۆ هەریەك لەکاری بەنامۆ، پەیوەندییە دەرەکییەکانی کرێکار لەگەڵ سروشت و خۆیدا، بەمشێوەیە دەکرێت لەموڵکداریێتی تایبەتی تێبگەین لەمیانەی توێژینەوە لەمەڕ چەمکی کاری بەنامۆ، واتە، مرۆڤی نامۆ، کاری نامۆ، ژیانی نامۆو مرۆڤی هەڵکەنراوەوە (estranged)[١٩].

ئەوە تەنها جیهانی شتەکان نییە زاڵە بەسەر مرۆڤدا بەڵکو هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و سیاسیش بەشداری لەو زاڵبوونەدا دەکەن کەمرۆڤ بۆ خۆی خوڵقاندوونی کەچی ئێستا بەسەریدا زاڵن. "ئەو هێزەی ئەو شتە دەستیدەکەوێت و لەلایەن خۆشمانەوە بەرهەمدێت، بۆتە هێزێکی بابەتی و لەژێر کۆنترۆڵی خۆماندا نەماوە، بێ هیوامان دەکات و حیساباتەکانمان مایە پووچ دەکات- ئەمە هەتا ئێستا یەکێك بووە لەهۆکارە سەرەکییەکانی پەرەسەندنی مێژوو"[٢٠].

ئەو مرۆڤە نامۆیەی بڕوای وایە بۆتە فەرمانڕەوایەك بەسەر سروشتەوە، دەبێت ئەوە باش بزانێت کەبۆتە کۆیلەیەکی شت و هەلومەرجەکان و پاشکۆیەکی بێدەسەڵاتی ئەو جیهانەیە کەهاوکات بۆتە گوزارشتێکی وشکهەڵاتووی هێزە خودییەکەی مرۆڤ.

مارکس پێیوایە نامۆبوونی کار زادەی بەرهەمی کارو هەلومەرجەکانەو ئەمەش بەهیچ کلۆجێك لەنامۆبوون لەخود، لەمرۆڤی براو سروشت جیابکرێتەوە. " نامۆبوونی مرۆڤ ئاکامێکی راستەوخۆی نامۆبوونیەتی لەهەریەك لەبەرهەمەکانی کاری خۆی و ژیانی جۆرەکیانەی خۆی، چونکە کاتێك مرۆڤ

روبەڕوی خۆی دەبێتەوە ئەوا لەهەمانکاتدات روبەڕوی هەموو مرۆڤەکانی تریش بۆتەوە. ئەوەی راستە بۆ پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ کارو بەرهەمی کارو خودی خۆیدا، ئەوا، لەبواری پەیوەندیکردن بەخەڵکانی تر، کارو بابەتەکانی کاریشیان هەر راستە. بەشێوەیەکی گشتی بڕیاردان لەسەر ئەو راستییەی کەمرۆڤ بەژیانی چلۆنایەتیانەی خۆی نامۆیە، بەو مانایەیە کەمرۆڤ بەرامبەر بەخەڵکانی تریش نامۆیە، هەرکامێك لەوانیش، بەهەمان شێوە، بەژیانی مرۆڤایەتی نامۆن"[٢١]. مرۆڤی نامۆ تەنها بەرامبەر بەوانیتر نامۆ نییە بەڵکو لەگەڵ جەوهەری مرۆڤیانەی خۆیو "بوونە جۆرەکی"یەکەی لەڕووی خاسیەتە سروشتیو رۆحانیەکانیشەوە، نامۆیە.

نامۆبوون لەجەوهەری مرۆیی دەچێت بەرەو جۆرێك لەخۆپەرستی لەبووندا، مارکس وەسفی ئەم حاڵەتە بەجۆرێك دەکات کەجەوهەری مرۆییانەی مرۆڤ بۆتە: "ئامرازێك بۆ بوونە فەردییەکەی. کاری نامۆ وادەکات جەستە، سروشتی دەرەکی، ژیانی فیکرییو ژیانە مرۆییەکەی لەمرۆڤ نامۆ بکات[٢٢].

لێرەدا، تێگەیشتنی مارکسو پرەنسیپی کانت یەکتردەبڕن لەوەدا کەمرۆڤ دەبێت هەمیشە ئامانج بێت لەخۆیدا، هەرگیز نابێت ئامرازی گەیشتن ببێتە ئامانجێك., بەڵام مارکس ئەو پرەنسیپە بەجۆرێك فراوان دەکات، کەهەرگیز نابێت جەوهەری مرۆییانەی مرۆڤ ببێتە ئامرازێك بۆ بوونی فەردیی.

خەریکە ناکۆکییەکانی نێوان تێڕوانینەکانی مارکسو ڕێبازی شمولیانەی کۆمۆنیزمی بەشێوەیەکی زۆر رادیکالانە تر باسی لێوە بکرێت. چونکە ئەگەر مارکس گوتبێتی ناکرێت مرۆڤایەتی مرۆڤ تەنانەت بکرێتە ئامرازێك بۆ بوونە فەردییەکەی، ئەی کەواتە چۆن دەکرێت ئەو مرۆڤایەتییە دابەزێنرێتە خوار بۆ ئاستێك کەتێیدا ببێتە ئامرازێك بۆ دەوڵەتو چینو نەتەوە.

نامۆبوون هەموو بەهاکان خراپ دەکات، بەجۆرێك ئابووریو بەهاکانی- (سوود، کار،پاشکەوتو پتەویی)[٢٣]- دەکاتە بەها بەرزو باڵاکانی ژیانو شکست بەمرۆڤ دەهێنێت لەوەی بتوانێت گەشە بەشیرازەو بەها ئەخلاقیەکان بدات، کەبەواقیعی دەستبەرداربوونە لە "ویژدانی ئاسوودەو باشو چاکەخوازیی، هتد، بەڵام من چۆن دەتوانم چاکەخوازبم، لەکاتێکدا من زیندوو نیم، یان چۆن دەتوانم ویژدانێکی ئاسوودەم هەبێت لەکاتێکدا نەزان بووبێتم؟[٢٤]. لەدەوڵەتی نامۆبووندا، هەر بوارێك لەبوارەکانی ژیان، لەلایەنی ئابووریو ئاکارییەوە، لەیەکتری جوداو سەریەخۆن، "هەر گۆڕەپانێك پێ لەسەر لایەنێکی دیاریکراوی چالاکییە نامۆکراوەکەی دادەگرێت، لەکاتێکدا ئەویش نامۆیە بەوانی تر"[٢٥]. مارکس ئەو ئاتاجو خواستە مرۆییانە دەناسێت کەوتوونەتە نێو چوارچێوەی جیهانی نامۆبوونەوە، هەربۆیە بێ زیادو کەم، بەشێوەیەکی روونو ئاشکرای سەرسوڕهێنەرانە، پێشبینی بەکۆتایی ئەو پێشکەوتنەوە کرد کەئەمڕۆ دەیبینین.

هەروەك لەڕوانگەی سۆشیالیزمدا هاتووە، پێویستە بایەخی سەرەکی بەهەریەك لە" سامانی پێداویستییە مرۆییەکانو بەشێوازی نوێی بەرهەمهێنانو بەبابەتی نوێی بەرهەمهێنانو دەرخستنی وزەو توانای نوێی مرۆڤیانەو سەرلەنوێ دەوڵەمەندکردنەوەی بوونە مرۆییەکەی مرۆڤ بدرێت"[٢٦].

هەروەها خواستو پێداویستییەکان لەجیهانی بەنامۆکراوی سەرمایەداریدا، دەربڕی وزە ماتەکانی مرۆڤ نین، چونکە ئەوانە پێداویستی مرۆیی نین. لەسەرمایەداریدا: مرۆڤ بیرلەوە دەکاتەوە پێداویستی نوێ بۆ کەسێکی تر بخوڵقێنێت، تاوەکو ناچاری بکات لەسەر قوربانیدانی زیاترو بیخاتە ناو تۆڕێکی تری وابەستەییەوە، بەمجۆرە بەختیارییەکی نوێ لەخشتەی بەرێت، بۆ ئەوەی بەرەو وێرانییەکی ئابووری رایبکێشێت. هەرمرۆڤێك بۆ تێرکردنی نیازە خۆپەرستەکانی خۆی دەخوازێت هێزێکی نامۆ بەسەر ئەوانیتردا بسەپێنێت، بەوەش قەبارەی شتەکان هێندەی مەملەکەتی ئەو بوونە نامۆکەرانەی کەمرۆڤ ملکەچیەتی، فراوان دەبێت. بۆیە هەر بەرهەمێکی تری نوێ بریتی دەبێت لەتوانایەکی نوێی تری چەوتیو چەوێڵیو دزیو فزی هاوبەش.

مرۆڤ وەك مرۆڤ ، زۆر هەژار دەبێت، خواستە زۆرەکەی بۆ پارەو پولە لەپێناو زاڵبوونی بەسەر نەیارەکەیدا. بەڵام لەگەڵ گەشەی قەبارەی بەرهەمهێناندا هێزی پارەو پولەکەشی کەمدەکاتەوە، واتە بەزۆربوونی پارەو پوولەکەی پێداویستیەکانیشی زیاد دەکات . هەتا ئێستاش پێداویستی بۆ پولو پارە، ئەو خواستە واقیعیەیە کەئابووری نوێ هێناویەتییە ئاراوە، یاخود، ئەو بەتاکە پێداویستی دەژمێردرێت. تاکە

تایبەتمەندییەکی ئەو سیستمە، بەشێوەیەکی بەردەوام، بریتییە لەبڕێك پارەو پوول. هەرچۆن ئەو سیستمە هەموو جۆرە بوونێك کتومت دەباتە ئاستی شێوە ئەبستراکییەکەی خۆی، بەهەمانشێوە پارەو پولیش لەمیانەی گەشەیەوە خۆی دادەبەزێنێتە ئاستی شێوە بوونێکی بڕەکی. زیادەڕەویی و توندڕەویی دەبنە دوو پێوەرە راستەقینەکەی. ئەمەش بەشێوەیەکی خودیانەو ئەندەکیانە لەو راستییەدا دەردەکەوێت کەپەلهاویشتن لەبەرهەمهێنان و ئاتاج و پێداویستیەکاندا، لەشێوەی وابەستەییەکی زۆرزانانەو خۆپەرستانەدا دەبێت بۆ حەزە خەیاڵییە، ناسروشتییە خراپکەرو، نامرۆییەکان. موڵکداریێتی تایبەتی ئەو شتە نازانێت کەچۆن نیازو پێداویستییەکی رووت دەبێتە پێداویستییەکی مرۆیی، هەربۆیە دەبینین ئایدیالەکەی شێوەیەکی خەیاڵی، ئارەزومەندانەو هەوەسبازی وەردەگرێت. بەڕاستی هیچ بوونەوەرێکی خەساو، لەڕێگەیەکی هێندە سووك و شەرمەزارەوە هەوڵی وروژاندنی حەزو هەوەسە پیسەکانی زۆردارەکەی نادات تاوەکو خۆی پێداهەڵبواسێت و سۆزی بەلای خۆیدا رابکێشێت، وەك ئەو ماستاوەی کەخەساوێکی بواری پیشەسازی" بەڵێندەرێك" بۆ گەورەکەی دەکات، لەپێناو بەدەستهێنانی بڕێك پارەی زیودا، یاخود بۆ بەدەستهێنانی بڕێك ئاڵتوون لەجانتای دراوسێ ئازیزو خۆشەویستەکەی، (هەموو بەرهەمێك بەڵایە، وادەکات تاکەکەس جەوهەری کەسەکەی تر بەلایخۆیدا رابکێشێت، واتە پارەکەی. هەموو ئاتاج و پێداویستییەکی واقیعی یان شاراوە لاوازییەکە باڵندەکە بەرەو داوێك پەلکێشدەکات:

ئەمەیە ئەو چەوساندنەوە هەمەلایەنەی ژیانی مرۆییانەی کۆمیونیتی. ئەگەر خەوشی مرۆڤ جۆرێك لەخۆبەستنەوەی بێت بەئاسمانەوە، ئەوا هەمان ئەم شتە وا لەقەشەیەك دەکات خۆی پێبگەیەنێتە ناو دڵی مرۆڤ، بەهەمانشێوە هەموو پێداویستییەکیش دەرفەتێکە بۆ ئەوەی لەکەشوهەوایەکی دۆستانەدا لەدراوسێکەمان نزیکببینەوە، ئەوەی دەڵێت "هاوڕێی خۆشەویستم، چیت دەوێت بتدەمێ بەڵام پێویستە ئەوە بزانیت کە (چ مەرجێکت لێدەخوازم- Canditia Sine Qua non). تۆ ئەو مەرەکەبە دەناسیت کە پێویستە

لەئیمزاکەتدا بۆمی بەکاربهێنیت. من بۆ ئەوەی خۆشیت پێبگەیەنم، دەتخەڵەتێنم"). بەڵێندەر هەموو حەزو ئارەزووە بۆگەنەکانی دراوسێکەی پەسەند دەکات، ئەویش لەڕێگەی دەلاڵیکردنیەوەلە نێوان ئەوو خواستەکانیدا یاخود لەمیانەی خرۆشاندنی ئەو حەزە نەخۆشە نادروستە لاوازانەی کەتێیدایەتی لەگەڵ چاودێریکردنی هەموو ئەو خاڵە لاوازانەی هەیەتی، ئەمە دواجار بۆ داواکردنی پاداشتێکی ئەو خۆشەویستیەیە"[٢٧].

ئەو مرۆڤەی بەو ئاستە کەوتۆتە ژێر رکێفی پێداویستییە نامۆبووەکانیەوە، ئەوە "کائینێکە لەڕووی عەقڵی و سروشتییەوە شێوێندراوە... وەك خود کاڵایەکی چالاك و بەئاگایە"[٢٨]. ئەو مرۆڤە کاڵایە، بۆ بەدەوامیدان بەخۆی لەگەڵ جیهانی دەرەکیدا تەنها یەك رێگە دەزانێت، ئەویش لەمیانەی هەبوون و بەرخۆرییەوە(بەکارهێنانەوە): تاوەکو مرۆڤ زیاتر نامۆبوو بێت، هەستی موڵکداریێتی و بەکاربردنی، زیاتر، بەشداری لەپەیوەندییەکانیدا دەکات لەگەڵ جیهاندا. " چەندێك کەمترت هەبێت، ئەوەندە کەمتر گوزارشت لەژیانت دەکەیت، هەتا زۆرترت هەبێت، ئەوەندە ژیانی نامۆبووت و کردەی بوونی نامۆبووت، زیاتر دەبێت"[٢٩].

مارکس

مێژوو تەنها یەك چەمکی مارکسی لەسەر نامۆبوون سەلماندووە. مارکس بڕوای وابوو کەچینی کرێکار، ئەو چینەیە زۆرترین نامۆبوونی تووشهاتووە، هەربۆیە رزگاربوون لەکۆتی نامۆیی وادەکات سەرەتا وەك زەرورەتێك دەست بۆ رزگارکردنی ئەو چینە ببرێت.

بەڵام مارکس نەیتوانی پێشبینی بەو ئاستەوە بکات کەنامۆبوون تێیدا دەبێتە چارەنووسی زۆربەی زۆری خەڵك، بەتایبەتیش ئەو کەرتە روو لەزیادەی کۆمەڵگە، کەزیاتر مامەڵە لەگەڵ سیمبوڵ و خەڵکدا دەکات، نەك لەگەڵ ئامێرەکاندا.

سەرباری هەموو ئەمانەش، ئەمڕۆ، پیاوی ئایینی، فرۆشیار، فەرمانبەرێکی فەرمانگە، هەموویان لەکرێکارێکی پیشەوەری شارەزا زیاتر تووشی نامۆبوون هاتوون، چونکە هێشتا کارو فەرمانی کرێکارەکە پشت بەهەندێك تایبەتمەندیی تاکەکەسی دیاریکراو دەبەستێت، لەوانە وەك شارەزایی و

کارامەیی و، تاد. هەروەها کرێکارەکە ناچار نییە "کەسایەتییەکەی"، زەردەخەنەو بیروڕاکانی بکاتە پرۆتۆکۆلێك و بیانفرۆشێت. ئەوانەی مامەڵە لەگەڵ سیمبولەکاندا دەکەن، تەنها بۆ شارەزاییەکەیان بەکرێ ناگیرێن، بەڵکو بۆ ئەو خەسڵەتە کەسایەتییەیە دەیانکاتە" دەستەیەك لەکەسانی سەرنجڕاکێش"، کەبەکارهێنان و یارییپێکردنیان ئاسانە. ئەوانە "پیاوانی راستەقینەی رێکخراوە"ن نەك ئەوەی کرێکاری شارەزاو کارامە بن- ئەوانەی کۆمپانیا لایان بتێکەو دەیپەرستن.

بەلاَم لەبەرئەوەی مەبەستەکە بەرخۆرییە، کەواتە هیچ جیاوازییەك لەنێوان کرێکارانی پیشەیی و بیرۆکراتەکاندا نییە، لەڕووی هەڵپەو چاوچنۆکیانەوە بۆ شتەکان، بۆ شتە نوێ و تازەکان، بۆ هەبوون و بەکاربردن. ئەوانە وەرگرێکی خراپن، بەرخۆرن، سنوربۆدانراون، لاوازن لەبەردەم ئەو شتانەی پێداویستییە دەستکردەکانیان تێر دەکات. پەیوەندی ئەوانە لەگەڵ جیهاندا لەڕووی بەرهەمهێنانەوە نییەو بگرە جیهان لەحەقیقەتە هەمەکییەکەیدا نابینن بەڵکو لەناو رەوتی ئەم پرۆسەیەدا، لەگەڵ جیهاندا یەکدەگرن. بەدیوێکدا وایاندەبینن کەئەو شمەك و ئامێرانە بپەرستن کەشتەکان بەرهەمدەهێنن، بەلاَم بەدیوێکی تردا دەیانبینین، هەست بەنامۆیی و گۆشەگیری دەکەن لەم جیهانە نامۆکراوەدا.

هەرچەندە مارکس رۆڵێکی ئەوتۆی نەداوەتە بیرۆکراسی و لێکۆڵینەوەی گشتی کەمیشی لەبارەوە هەیە، بەلاَم ئەوەی دەشێت بۆ ئەمڕۆ بەکاریبهێنین ئەوەیە کە:" بەرهەمهێنان، هەروا بەئاسانی، تەنها بەبەرهەمهێنانی مرۆڤ وەکو کالاَ ناوەستێتەوە، واتە وەك مرۆڤی کالاَ، یاخود مرۆڤ لەڕۆڵی کالاَدا، بەڵکو لەپاڵ ئەو رۆڵەدا، وەك کائینێکی شێوە مرۆیی شێوێندراو لەڕووی سروشتی و رۆحییەوە، بەرهەمیدەهێنێت - مرۆڤێکی ساردو سڕ، شێوێندراو، جامبوونی کرێکاران و سەرمایەداران. بەرهەمەکەی- واتە شێوازی بەرهەمهێنان کەکالاَیەکی کاراو هۆشیارە لەڕووی خودیەوە..... کالاَی مرۆییە"[٣٠].

بۆ مارکس قورس بوو پێشبینی بەو مەسافەیەوە بکات کەشمەك و هەلومەرجەکانی خۆمان دروستمانکردوون ببنە سەرگەورەمان.

لەگەڵ ئەوەشدا، ئەوەی ئەو پێشبینییە زۆر رۆشنتر دەسەلمێنێت، ئەو راستییەیە کەئەمڕۆ رەگەزی مرۆڤایەتی دیلی دەستی ئەو چەکە ئەتۆمییەیە کەخۆی دایهێناوە، لەگەڵ ئەو دامەزراوە سیاسیانەی کەخۆی دایمەزراندوون. مرۆڤی ترساو، بەدڵەڕاوکێوە چاودێری دەکات، لەپێناوی ئەوەی کەئاخۆ لەهەڕەشەی ئەو شتانە رزگاری دەبێت کەخۆی دایهێناون، یان تۆ بڵێیت لەمەترسی کوێرە رەفتاری ئەو بیرۆکراسیانە دەرباز بێت کەخۆی دایناون.

پەراوێزەکان

١) پەیوەندی نێوان نامۆبوون و بتپەرستی، لەلایەن" پۆل تیلیچ"ەوە پێی لەسەر داگیراوە، "مرۆڤ لەمەسیحیەت و مارکسیزمدا"، دیسلدرۆف، ١٩٥٣، ل١٤.

(هەروەها " تیلیچ) لەوانەیەکی تردا (Protestisehe Vision) ئەوە روونەکاتەوە کەدەتوانرێت چەمکی نامۆبوون لەبیرکردنەوەی ئۆگستیندا ببینرێت. ئەمە بەجیا لە" لۆفیس" کەجەخت لەسەر ئەوە دەکات ئەوەی مارکس لەدژیەتی خوداوەند نییە بەڵکو پەرستنی بتەکانە (بەراورد بکە: Von hegel (Zu Nietzsche, I.C.P ٣٧٨

٢) ئەمە، ئەو شتەیە گوزارشت لەسایکۆلۆژیەتی کەسانی دەمارگیر دەکات. بەوەی کە بەتاڵە، مردوو رەنگ و قێزەونە، بەلاَم لەپێناو قەرەبووکردنەوەی حاڵەتی کەوتن و مردنە ناوەکییەکەی پەنادەباتە بەر هەڵبژاردنی بتێك، کەڕەنگە دەوڵەت، پارت، هزر، کڵێسا یان خودا بێت. ئەو کەسە وێنەیەکی رەها دەبەخشێتە بتەکە و بەشێوەیەکی رەهاش بۆی دەچەمێتەوەو کڕنووشی بۆدەبات. لەو رێگەیەوە، دەیەوێت مانایەك بداتە ژیانی، جگە لەوەی چێژێکی لەپەرستنی بتە هەڵبژێردراوەکە چنکدەکەوێت، بەلاَم ئەو چێژە لەخۆشنودیی بەردەوامیی بەرهەمهێنەرەوە نایەت، هەرچەندە چێژێکی زۆریشە، بەلاَم چێژێکی ساردو سڕەو لەسەر بنەمای مردنێکی ناوەکییانە دامەزراوە، یان -

ئەگەر مرۆڤ بەشێوەیەکی رەمزیی سەیریبکات- ئەوە "بەستەڵەکێکی کلپەسەندووە".

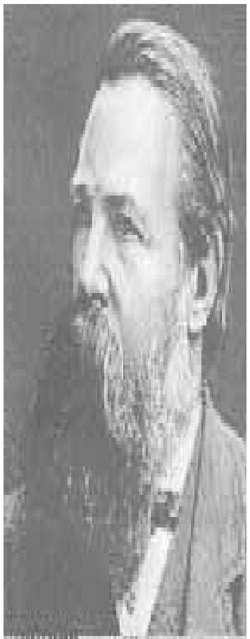

٣) گۆتە": وتوێژ لەگەڵ ئیکرمان، ١٨ی شوباتی ١٨٢٩"لە"لایبرغ" بڵاوکراوەتەوە، ١٨٩٤، ل٤٧ (برگەکە لەوەرگێڕانی ئەریك فرۆمە).

٤) " هەژدەی برۆمێری لویس پۆناپارت".

٥) " فەلسەفەی مێژوو" وەرگێڕانی ج. سیبری، لەبڵاوکراوەکانی کۆلۆنیالیزم، نیویۆرك ,١٨٩٩

٦) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان"ل,٩٥

٧) " هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل٩٨.

٨) " هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل٩٩.

٩) " هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل٩٩.

١٠) " سەرمایە"کتێبی یەکەم" کتێبخانەی کۆنگرێس" ل٥٣٦.

١١) دەستنووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان"ل ٣-١٠٢.

١٢) " دەستنووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان"ل١٠٧.

١٣)" سەرمایە" کتێبی یەکەم " کتێبخانەی کۆنگرێس" ل,٣٩٦

١٤)" سەرمایە" کتێبی یەکەم" کتێبخانەی کۆنگرێس" ل ل ٦٨-٨١

١٥) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل ل ١٤٣.

١٦) " سەرمایە" کتێبی یەکەم" کتێبخانەی کۆنگرێس" ل ل ٦٢-٤٦١.

١٧) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل ل ,٩٥

١٨) " سەرمایە" کتێبی یەکەم"، " کتێبخانەی کۆنگرێس" ل ٧٠٨.

١٩) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل ل٦- ,١٠٥

٢٠) "ئایدیۆلۆژیای ئەڵمانی"، " کتێبخانەی کۆنگرێس" ل٧٠٨.

٢١) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل١٠٣.

٢٢) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل١٠٣.

٢٣) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل١٤٦.

٢٤) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل١٤٦.

٢٥) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل١٤٦.

٢٦) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل١٤٠.

٢٧) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل ل١٤٠- ١٤٢.

٢٨) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل,١١١

٢٩) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل,١٤٤

٣٠) " دەستووسە فەلسەفی و ئابوورییەکان" ل١١١.

سەرچاوە

اريك فروم ، مفهوم الانسان عند ماركس، ترجمة محمد سيد رصاص، دار الحصاد للنشر والتوزيع، ص٦٣-٧٦.